

ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ В ХАРКІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

УДК 32: 808.51: 378.4 (477.54) „1806/1812

Пересада О. О.
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

АНАЛІЗ ПРОМОВ, ВИМОВЛЕНЕНИХ НА УРОЧИСТИХ ЗБОРАХ ІМПЕРАТОРСЬКОГО ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ 1806-1812 рр.

Здійснено спробу політологічного аналізу промов, виголошених на урочистих зборах у Харківському імператорському університеті на честь його заснування за період з 1806 по 1812 рік. Виділено політологічну складову в промовах Й. Шада, І. Тимковського, П. Шумлянського, А. Дюгура, Л. Якоба, Г. Успенського, Й. Ланга, з'ясовано їхнє ставлення до функцій університету, статусу держави й імператора, науки та її розвитку, освіти, формування та виховання патріотизму.

Ключові слова: університет, політична наука, держава, імператор, патріотизм, освіта, історія.

АНАЛИЗ РЕЧЕЙ, ПРОИЗНЕСЕННЫХ НА ТОРЖЕСТВЕННЫХ СОБРАНИЯХ ИМПЕРАТОРСКОГО ХАРЬКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА 1806-1812 рр.

Предпринята попытка политологического анализа речей, произнесенных на торжественном собрании в Харьковском императорском университете в честь его основания за период с 1806 по 1812 год. Выделено политологическую составляющую в речах Й. Шада, И. Тимковского, П. Шумлянского, А. Дюгура, Л. Якоба, Г. Успенского, Й. Ланга, выяснено их отношение к функциям университета, статусу государства и императора, науки и ее развития, образования, формирования и воспитания патриотизма.

Ключевые слова: университет, политическая наука, государство, император, патриотизм, образование, история.

Peresada O. THE IMPERIAL KHARKIV UNIVERSITY SOLEMN MEETINGS 1806-1812 SPEECH ANALYSIS

The primary task of this paper is to attempt to apply the political analysis towards the speeches, which have been spoken since 1806 to 1812 at the Kharkiv Imperial University solemn meetings dedicated to its founding. The emphasis of political science component was put on the speeches of J. Shad, I. Timkovsky, P. Shymlansky, A. Dyugur, Jacob L., G. Uspensky, J. Lang. Also their relation to the functions of the university, the state and the status of the emperor, science and its development, education, formation and nurturing of patriotism was founded.

Key words: University, political science, the state, the Emperor, patriotism, education, history.

Політична наука в Харківському університеті за всі часи свого існування розвивалася у різних формах. З'ясувати ж – у яких саме, є метою статті. І допоможе нам у цьому аналіз промов професорів університету у період з 1806 по 1812 рік.

30 серпня 1806 р. професор філософії Й. Шад, виголосив промову на урочистому

зібранні Харківського імператорського університету „Про верховну ціль людини” [1, с. 34-47]. На думку Й. Шада, щастя є верховною метою людства [1, с. 34]. Водночас щастя не є початком істини або чесноти, не є першою метою людини [1, с. 37]. Щастя не є тільки задоволенням своїх потреб. Людське суспільство не може існувати таким чином. Так будуть порушуватися будь-які права і закони, які зберігають суспільство. Таким чином, буде порушу-

ватися ідея загального блага, яку Й Шад називає „народним щастям” [1, с. 39].

На сьогоднішній день поняття загального блага досить широко вивчено і досліджено, має широке політологічне підґрунтя. Істинне щастя людини у поєднанні в собі двоякої природи людини: як істоти розумної і як істоти тваринного світу [1, с. 40]. Міркування про „народне щастя” дозволяє говорити про зачатки вивчення політичної науки в Харківському університеті.

Доктор філософії І. Тимковський, у своїй промові від 17.01.1808. „Про застосування знання до стану і цілі держави” [2, с. 3-28] вказує, що наука, поширюється від країни до країни „для створення повсюди моральної й політичної рівноваги” [2, с.3]. І. Тимковський зазначає, що в часи промислового виробництва зростають потреби у молодого покоління. Щоби надати розвиткові молоді правильний напрям, тобто щоб юнак став „супругом щасливим”, прихильним батьком, розсудливим у праві та ін., необхідно певного роду виховання. Це виховання формує приватне життя людини, яке в свою чергу впливає на „дух правління”, державні справи й законотворчість [2, с. 7]. Ще в Стародавньому Римі в сенатори обирали тих, чие приватне життя отримувало схвальну оцінку. Завдяки розвитку знання, його поширенню в суспільстві, навчання, можливий позитивний вплив на діяльність держави. І якщо цього немає, держава не може нормально функціонувати, громадяни повинні створювати „загальну складність діянь державних”, знання мають бути „вживані для мети Державної” – говорив І. Тимковський [2, с. 8].

Далі І. Тимковський говорить про необхідність патріотичного виховання молоді, накопичення ними знань. Ці знання мають допомагати державному будівництву. Так, він пише що слід прагнути до одухотворення патріотизму, наслідувати і вчиться мужності, хоробрості, любові до Батьківщини [2, с. 10]. У зв'язку з цим І. Тимковський пропонує створити зібрання картин, присвячених „подвигам любові до Батьківщини” [2, с. 11]. Серед них:

1. „Патріарх Нікон, одною своєю особоною постає перед бунтівними новгородцями і заспокоює обурених” [2, с. 11]. Мається на увазі хлібний бунт 1650 р., який був викликаний видачею шведам хліба і грошей за те, що до них перейшла фортеця Корела. Нікон прокляв деяких заколотників, що аж ніяк не заспокоїло бунт. Після цього Нікон їде по допомогу до царя в Москву, де

той приймає його бік, і за підтримки царя Нікон заспокоює бунт.

2. Капітан флоту Сакен, який вирішив краще загинути, ніж здатися ворогові, запалює свій корабель, врятувавши спочатку з нього весь екіпаж. Мається на увазі епізод часів російсько-турецької війни, коли капітан Сакен підірвав своє судно і знищив 4 турецьких галери.

3. Новгородці приймають від Великого Князя Ярослава свиток, що містить закон під ім'ям „Руська правда”. Згідно з „Повістю врем'яних літ” Ярослав Мудрий є автором законів „Руська правда”.

4. Генерал князь Багратіон із загоном російського війська, оточений армією французів, відмовив їм у здачі, покладаючись на хоробрість своїх воїнів [2, с. 11]. Мається на увазі Шенграбенська битва 1805 р.

Створення подібних картин є не що інше, як створення своїх героїчних образів служіння царю, вітчизні. Це зачатки військово-патріотичного виховання молоді. Такі картини повинні надихати, виховувати в молодих умах необхідні державі ідеали.

І. Тимковський вказує, що ніколи не можна бути впевненим, критикуючи владу, усталені порядки, традиції. Він стоїть на позиціях збереження існуючого, захищаючи його, пише, що не можна втручатися в державні справи, маючи лише свою неосвічену думку. Іншими словами, будь-які думки, спрямовані проти існуючої судової системи, суспільних відносин та іншого, є недоліком розуму і освіти, і, отже, недоліком науки [2, с. 12-18]. Він висловлює думку про те, що „не все те, чим хвалиться будь-який народ, і як би воно не здавалося істинно, як не подобалося, чи можемо вводити з користю в іншій державі” [2, с. 19]. Причиною цих сумнівів є різний розвиток промисловості, освіти, різний рівень соціальних відносин, існування різних суспільних формацій. Відмінності також можуть бути і у географічному розташуванні (північ-південь, земля-примор'я). Ці відмінності зумовлюють й різні закони [2, с. 20-21]. Відмінності в моральних підвалинах, усталені традиції, права, релігійні переконання – все це призводить до неможливості застосування одних і тих самих практик у різних державах [2, с. 22-25]. І. Тимковський закликає росіян дивитися на свою історію, на свою самобутність, але водночас запозичувати від інших найкраще для себе [2, с. 26-28].

У своїй промові 30 серпня 1808 р. „Студенти, що закінчили курси наук” [3, с. 3-11]

професор хірургії П. Шумлянський, пише про користь отримання освіти, вказуючи, що освічений студент може допомогти своїй державі, оскільки отримані знання може „спожити на користь загальну і тим задовольнити вітчизняному промислу священного законодавця” [3, с. 5].

Питання, поставлене П. Шумлянським в 1808 році, є досить актуальним і сьогодні. Освітня модель державних замовлень реалізована в Україні, закріплена законодавчо, але є неефективною. Статистичні дані говорять, що лише 12-15% випускників українських ВНЗ працюють за фахом, тобто використовують знання, набуті в процесі отримання університетської освіти. Тут не варто розрізняти працевлаштованих випускників за принципом „державний-недержавний” сектор, тому що недержавний сектор також працює на державу, створюючи робочі місця, виплачуючи податки тощо.

П. Шумлянський говорить про необхідність створення здорового судження, мислення для того, щоб судження ставало правильним. Наука, на його думку, повинна замінити людині необхідність пізнавати все на власному досвіді, і, при цьому, не повинна бути втрачена докладність мислення, його база, основа [3, с. 10-11].

Професор історії А. Дюгур, в промові, „Критика історії та її захищення”, виголошеній 30.08.1808 розмірковує про складність вивчення історії, тому що в документах, котрі дійшли до нас, занадто багато подробиць і занадто мало історії як такої [див.: 3, с. 32-55]. Є битви, облоги міст, мирні договори, шлюби тощо, що являє собою якусь частину історії, але це не є сама історія. Ті, хто писав історію (літописи, інші документи), часто писали про неважливі речі, часто на замовлення різних високих чинів, які прагнули прославити себе і свої діяння [3, с. 34-35]. Тим не менш, вивчення історії необхідно, але вивчення має бути правильне. Для створення певної картини світу необхідно правильне розуміння складнощів історичних процесів, необхідні філософські навички мислення для усвідомлення подібних процесів, досвід, суть якого виливається у творчості далеко не в перші роки життя [3, с. 37]. А. Дюгур піддає критиці методику історичного пізнання світу: „Слід визнати, що якщо суспільство людське зробилося кращим, правителі їх управляють ними з більшою проти колишньої розсудливостю, то причиною цьому є те, що науки політичні, котрі можна вважати зовсім новими

витворами, витягують з історії безліч істин, раніше невідомих: мудрі государі прийняли їх, і влаштували по них правління своїх царств, а народи, напружили свої сили, зробили словесність, науки і мистецтва військового роду, котрі є головною основою і щастям народів, процвітаючими. З протилежного ж боку, народи, правителі яких не схотіли слідувати правилам, заснованим на свідості історії, залишилися в варварстві й убогості” [3, с. 41-42]. Отже, гальмування розвитку політичних наук призводить до „злиднів” і „варварства”.

Історична наука допомагає політику. Вона дає йому уявлення про досвід минулих років, дає можливість аналізувати минуле й планувати майбутнє. Політичне прогнозування ґрунтується на знанні історії, без ретельного аналізу минулого неможливо прогнозування й побудова майбутнього. А. Дюгур вказує на необхідність вивчення історії для політика, при цьому підкреслює, що неможливо абсолютно точно передбачити майбутнє. Необхідне знання людського серця [3, с. 44]. Тут думки автора сходяться з ідеями видатних українських філософів Г. Сковороди, П. Юркевича, які у своїх роботах наголошували на ідеї „людського серця”, чуттєвого сприйняття світу.

А. Дюгур пише: „Історія показує людину в різних ступенях освіти, показує громадські устрої, їх зміни, вплив клімату та інше, що утворило відмінність людського суспільства, їхнє розселення, які зумовлювали створення правителями законів. Це гідно уваги як законодавця, так і філософа” [3, с. 47]. А. Дюгур пояснює різний характер прийнятих законів суспільним устроєм, географічним розташуванням країни. Говорячи про те, що: „царства мають своє дитинство, свою змужнілість, свою старість і смерть” [3, с. 48], він вказує на те, що держава проходить певні етапи свого існування, розвитку й занепаду. А. Дюгур згадує Д. Бентама „... всі діяння зводилися до одного осереддя, щоб прийнятий був в історії початок простий, але рясний, який Бентам поклав у підґрунтя всякого мудрого і філософського законодавства, початок загальної користі, в даному їй від нього сенсу, тоді судження історика, з якої він не був би країни, секти чи стану, будуть завжди у згоді із загальною мораллю” [3, с. 52-53].

У 1808 р. професор дипломатії і політичної економіки Л. Якоб починає свою промову „Про вплив університетів на освіту і добробут народу” [4, с. 68-86] тим, що стверджує, що непорочність норівів,

приписувана диким народам, позбавлена будь-яких підстав. Чим менш освіченим є народ, тим більше він має вад. Тільки там, де розвивається наука і мистецтво, є можливим добробут народу, цей процес відбувається протягом багатьох років. Тільки завдяки створенню хороших навчальних закладів з професіоналами-викладачами можливе вивчення науки і розвиток суспільства. Люди, які присвятили себе державній службі, повинні отримати необхідну освіту, а не займатися виключно раболіпством [4, с. 68-74].

Л. Якоб вказує, що для того, щоби наука розвивалася, необхідна її спеціалізація. Це означає, що ретельне вивчення людиною певної галузі знання сприятиме як успіху цієї галузі, так і загальній справі.

На думку Л. Якоба „Університет є суть якоїсь мануфактури вченості і науки” [4, с. 75]. Він стверджує, що у розвитку науки (університетів) має бути зацікавлена сама держава, тому далеко не завжди можна просто взяти і використовувати який-небудь винахід, оскільки це багато в чому робота на перспективу. Можна припустити, що Л. Якоб замислювався про необхідність державних програм в освітній сфері, яка не дає результатів відразу, але має принести користь у майбутньому.

Л. Якоб критикує софістів Греції за їх красномовство і потяг до наживи, що призвело до подальшого занепаду Греції, і ставить у приклад Англію, Францію, Італію, де тамтешні університети, на його думку, сприяли процвітанню держави [4, с. 79-80]. Тому, стверджує він, університети повинні стати більш доступними і не бути привілеєм винятково багатих людей. Якщо ситуація з цим не виправиться, то талановита, але не багата людина, ніколи не отримає шансу вплинути на науку [4, с. 82]. Безумовно, Л. Якоб не говорить про необхідність загальної освіти, але він дає зрозуміти, що необхідність створення університетів в Російській імперії вже давно назріла і вкрай необхідна.

У своїй промові Людвіг Якоб підтримує імператора, схвалює його дії [4, с. 70-72, 82, 85-86]. Це не можна назвати раболіпством – Л. Якоб дійсно правий у питанні необхідності створення університетів і у твердженні того, що вони впливають на добробут народу: „Освічені молоді люди виправлять у своїх володіннях сільське господарство, вдосконалять мистецтво й рукоділля” [4, с. 82]. Судові місця будуть зайняті людьми, що отримали відповідну

освіту, державні чиновники знатимуться в політичних науках та інших сферах [4, с. 83].

Ад'юнкт історичних наук Г. Успенський у промові від 30.08.1809 р. „Про те, що кожному народу потрібно знати давній і нинішній стан своєї Батьківщини, ніж інших держав” [5, с. 33-46] говорить, що „Історія робить нас сучасниками віддаленої давнини” [5, с. 36]. Г. Успенський висловлює думку, що історія вчить нас чеснотам і задається питанням – чи були у вітчизняній історії приклади для наслідування [5, с. 38-39]. Монархи монархами, історію монархів ніхто не відміняв, але навіщо вдаватися до прикладу Арістіда, коли є князь Долгорукий? Необхідно краще знати свою унікальну історію. Вивчення історії Києва і Новгороду не менш важливо, ніж Афіни або Вавилону [5, с.43]. Необхідно виховувати патріотизм безпосередньо на ґрунті своєї історії, глибокому знанні про неї.

І. Тимковський у своїй промові „Про маєтки” 30.06.1810 р. стверджує, що народ знаходить своє благо не у ставленні до інших, а в квітучому громадянстві, звідки походить мужність, честь, слава [6, с.3]. І. Тимковський називає Руссо справжнім засновником громадянського суспільства, першим, хто заговорив і пояснив приватну власність [6, с.5]. Автор промови докладно пише про початок помісного права в Росії, описує системи передачі землі, власності, оренди, вотчини [6, с.12-17], крім того розглянув так зване „право родоводу” [6, с.20-28]. Далі він говорить про становище роздачі і володіння маєтків, зокрема розглядає величезну кількість аспектів роздачі, передачі, функціонування маєтків, їх значення, вплив на взаємовідносини між родичами в рамках поділу прав на маєток, а також взаємини з рештою людей, які живуть у маєтку та інше. І. Тимковський виводить у цілому 34 пункти, що регламентують діяльність маєтків.

У той же день, 30.06.1810 ад'юнктом філософських та математичних наук Й. Лангом була виголошена промова „Про вивчення юридичних і політичних наук” [6, с.85-101]. Певні посади і звання вимагають пізнання в державному управлінні [6, с. 85]. Й. Ланг говорить, що: „Юридичні та політичні науки, які містять у собі найзагальніші і найважливіші знання, всякий державний чиновник повинен знати, щоб у колі справ йому доручених міг діяти згідно з волею Монаршою і найвищою метою держави” [6, с. 87]. Це висловлення дає змогу припустити, що основною метою

тодішньої політичної науки було обслуговування престолу, монарха, управління справами держави за його велінням.

„Наказова необхідність, – зазначає Й. Ланг – змушує людей вступати у суспільне співіснування” [6, с. 88]. Він говорить про обмеження свободи людей між людьми. Подібне обмеження не було випадковим і довільним. Це обмеження прав йде від природи людини, прагнення задовольнити свої потреби. Люди, на його думку, „мають здобувати кошти на життя так, щоб не заважати заробляти іншим” [6, с. 91].

Далі Й. Ланг висловлює свої роздуми про державне господарство. Державне господарство – це наука про діяльність, яку спрямовують всі члени громадянського суспільства до певної мети. Вона пояснює той спосіб, яким спільними зусиллями здобуваються кошти щоб задовольняти свої потреби [6, с. 91-93]. Протиборство між членами громадянського суспільства сприяє конкуренції, завдяки чому зростає добробут народу: „... протиборство їх із загальною користю приростає ... і поступається місцем піднесеним поняттям про примноження народного благоденства” [6, с. 92].

Верховною метою держави Й. Ланг бачить втілення ідей природного права і правильного ведення державного господарства, що у свою чергу визначається особливостями держави: населення, родючість земель, географічне положення, звичаї, освіченість і „таланти народу”. Для держави головним є здійснення його майбутнього. Засобом ж з’єднання сьогодення з майбутнім є політика. Державна політика має віднайти засоби для збільшення добробуту та удосконалення законодавства [6, с. 94].

Для служіння вітчизні необхідне пізнання політичної та юридичної наук [6, с. 95]. По суті, Й. Ланг говорить про необхідність виховання професійних бюрократів, які б обслуговували інтереси держави і тим самим інтереси народу. Люди, які приходять на службу державі, мають знатися на цій науці, тому що тільки маючи уявлення та знання, вони можуть якимось чином бути радниками Государю в будь-яких питаннях, розрізняти тонкощі політики – що можна зробити, а для чого ще необхідно створити умови [6, с. 98]. У цьому сенсі для Й. Ланга Римське право є найбільш значущим, оскільки воно є наслідком тисячолітніх міркувань про предмет законодавства, особливо про те, як і на що можуть вплинути ті чи інші закони [6, с. 95].

У промові професора кафедри красномовства і грецької мови К. Роммеля, „Про перевагу і сили істинної і досконалої освіти” [7, с. 48-58], виголошеній 30.08.1811, вказується, що запрошення іноземних учених для просвіти є світовою практикою, що бере свій початок ще в давнину. Отже, імператор вчинив мудро, запросивши іноземних фахівців. Для підтвердження цієї думки наводиться маса прикладів [7, с. 48-50]. Взаємопроникнення просвіти тільки примножує і прикрашає науку. Істинна і досконала просвіта полягає саме в якості вивчення наук, а не в їхній кількості, і політика вимагає особливої розсудливості й мудрості, а не тільки природних якостей і того, що становить основу всякого суспільства [7, с. 56].

А. Дюгур у промові „Про відродження наук і перевагу, яку вони дали Європі перед іншими частинами світу” [8, с. 39-52] говорить про історичні повороти, різні катаклізми, які так чи інакше змінили хід історії, розділивши при цьому катаклізми на ті, що створює природа і ті, що створюються людиною, пропонуючи при цьому до розгляду останнє [8, с. 39-40]. Автор промови задається питанням, що ж дало можливість Європі стати на таку високу щабель освіти. Він робить акцент на „письменах, науці й мистецтві” [8, с. 41]. Відповідь він знаходить у розвитку наук та їхньому взаємопроникненні. Хто зміг найкраще цим скористатися, той в різні періоди людської історії виходив на перші місця у світі.

А. Дюгур виділяє такі важливі події в історії як, наприклад, початок масового виробництва пороху, що підняло рівень ведення війни на нову висоту [8, с. 44], відкриття Америки, що розширило доступ до незвіданих раніше земель, культур і народів [8, с. 46], поширення друкарства – „необоротний оплот проти невігластва” [8, с. 48]. Він доходить висновку висновку, що завдяки тому, що європейці перевершують інші народи у просвітництві, вони можуть підкоряти свій волі 30.000.000 індіанців, не бояться вирушати торгувати у віддалені куточки Африки [8, с. 50]. Народ освічений завжди буде перемагати народ неосвічений, оскільки для того, щоби розібратися у військовому мистецтві, необхідні величезні знання у математиці, хімії, фізиці, потрібні навіть красномовство з музикою для підняття морального духу [8, с. 51].

У той час політична наука в Російській імперії знайшла своє місце на службі

державі, в служінні монарховому престолу і його захисту. Жорсткі консервативні позиції, традиціоналізм, релігійність та інші стовпи державної політики Російської імперії свідомо підтримуються. Обслуговування влади, держави не є чимось новим з висоти сьогоднішнього досвіду політичної науки. На початок ХІХ ст. ця думка була вельми прогресивна – приходить усвідомлення того, що виробленням державної політики повинні займатися спеціально навчені, підготовлені люди, з певним багажем знань і освітою. Тільки завдяки гарній політологічній підготовці людина на службі державі може принести користь цій державі, існуючому режиму. Створення надійного, освіченого і відданого бюрократичного апарату здатне зміцнити імперію. Але, з іншого боку, освіченість у політичній науці може завдати шкоду режиму і з часом навіть знищити його або дати поштовх цьому. Розуміння небезпеки вивчення, викладання, розвитку політичних наук приїде службовцям імператора дуже скоро, і в 1836 році вивчення політичних наук в Харківському імператорському університеті буде фактично припинено, хоча й триватиме в рамках інших дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Речи, говоренные в торжественном собрании Императорского Харьковского университета, бывшем 30 августа 1806 года / Харьковский Императорский университет .– Харьков : В Университетской типографии, 1807. – 47 с.
2. Речи, говоренные в торжественном годовом собрании Императорского Харьковского университета, бывшем 17 января 1808 года / Харьковский Императорский университет. – Харьков : В Университетской типографии, 1808. – 86 с.
3. Речи, говоренные в торжественном собрании Императорского Харьковского университета 30 августа 1808 года / Харьковский Императорский университет .– Харьков : В Университетской типографии, 1808. – 52 с.
4. Речи, говоренные в торжественном годовом собрании Императорского Харьковского университета, бывшем 17 января 1808 года / Харьковский Императорский университет.– Харьков : В Университетской типографии, 1808. – 86 с.
5. Речи, произнесенныя в торжественном собрании Императорского Харьковского университета, бывшем 30 августа 1809 года : / Харьковский университет. - Х. : В Университетской типографии, 1809. - 46 с.
6. Речи, говоренные в торжественном собрании Императорского Харьковского университета, бывшем 30 июня 1810 года : / Харьковский университет. - Х. : В Университетской типографии, 1811. - 101 с.
7. Речи, произнесенныя в торжественном собрании Императорского Харьковского университета, бывшем 30 августа 1811 года : / Харьковский университет. - Х. : В Университетской типографии, 1811. - 58 с.
8. Речи, произнесенныя в торжественном собрании Императорского Харьковского университета, бывшем 17 января 1812 года : / Харьковский университет. - Х. : В Университетской типографии, 1812. - 67 с.
9. Речи, говоренные в торжественном годовом собрании Императорского Харьковского университета, бывшем 17-го января 1807 года : / Харьковский университет . - Х. : В Университетской типографии, 1807 . - 42 с.
10. Речи, произнесенныя в торжественном собрании Императорского Харьковского университета, бывшем 30 июня 1809 года : / Харьковский университет. - Х. : В Университетской типографии, 1809. - 24 с.